

Н.В. Дячок,

старша викладачка кафедри теорії та історії педагогіки
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидатка педагогічних наук

ORCID iD 0000-0003-1355-6801

n.diachok@kubg.edu.ua

УДК 37:316.444.5

DOI: 10.28925/2311-2409.2020.33.8

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутнісні характеристики професійної мобільності як показника неперервної педагогічної освіти. Представлено структуру професійної мобільності вчителя, яка складається з чотирьох компонентів: особистісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний. На основі компонентів і показників виокремлено рівні професійної мобільності вчителя: репродуктивний, базовий, продуктивний. Розкрито роль неперервної педагогічної освіти у розвитку і становленні особистості як професіонала. Виокремлено, що якість сучасної професійної освіти визначається конкурентоспроможністю фахівця на ринку праці. Репрезентовано дані анкетування та їх статистична обробка.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, освіта, професійна освіта, неперервна освіта, педагогічна освіта, неперервна педагогічна освіта.

© Дячок Н.В., 2020

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020

Вступ. Своєрідність структури освіти, певна віддаленість сучасних учителів від здобутків психолого-педагогічних наук неоднозначно відбиваються на діяльності й потребують гнучкої організації освітнього процесу, вирішення проблеми постійного саморозвитку. Усе більш значущим стає постійний особистісний розвиток людини, її професійне вдосконалення без відриву від основного виду діяльності. Сучасна освіта є випереджальною, враховує нові суспільні потреби, намагається відповісти сучасним світовим освітнім тенденціям.

Особлива роль приділяється неперервній педагогічній освіті, яка надає учителю усвідомлення власного місця у багатонаціональному суспільстві через швидке адаптування до змін у ньому. Одним з показників неперервної педагогічної освіти є професійна мобільність, яка надає сучасному вчителю змогу адаптуватися до змін і гнучко перебудовувати напрям і зміст власної професійно-педагогічної діяльності. Неперервна педагогічна освіта передбачає постійний розвиток, самостійне підвищення освітньо-культурного (самостійне набуття необхідних для професійної діяльності компетенцій) і адаптування у багатонаціональне і полікультурне середовище.

Мета статті — розкрити сутнісні характеристики професійної мобільності як показника неперервної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Професійна мобільність фахівців вивчається різними науками сьогодення, такими як: соціологія (Т. Заславська, С. Ліпсет, П. Сорокін та інші); економіка

(П. Блау, Н. Ничкало, О. Симончук, О. Філатов, Д. Чернилевський); психологія (І. Мартинюк, Л. Мітіна, В. Осовський); педагогіка (Н. Коваліско, Б. Лихачов, П. Новиков, Л. Пономарьов та інші.). Це дає нам змогу стверджувати, що поняття «професійна мобільність» є міждисциплінарним.

Сформована професійна мобільність є показником неперервної педагогічної освіти, тому її розглядати доречно через систему професійної освіти, яка суттєво впливає на формування зазначеного явища. Проблема професійної підготовки вчителів висвітлена у наукових доробках учених: Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюна, В. Лугового, Н. Ничкало, В. Майборода, О. Пехоти, Н. Протасової Л. Хоружої; філософські аспекти цього процесу обґрунтовують: В. Андрущенко, В. Бондаренко, В. Князєв, М. Михальченко, В. Скуратівський; психологічні: І. Бех, Л. Божович, В. Бочелюк, Ю. Власенко, С. Занюк, Г. Костюк, І. Кукулєнко-Лук'янець, Р. Немов, Т. Яценко. Висвітленню окремих питань формування готовності педагогів до професійної діяльності присвятили дисертаційні роботи К. Баханов, І. Богданова, О. Волошенко, І. Гавриш, А. Линенко, О. Савченко та інші. Безпосередньо дослідженням професійної підготовки вчителів іноземних мовзаймаються: А. Береснев, О. Божок, М. Князян, О. Місечко, О. Русанова, Н. Сура, В. Хмельковська, О. Шмирко (Дячок Н., 2019).

У сучасних умовах реформування вищої освіти різносторонні аспекти мобільності представлені у працях дослідників: В. Андрущенко,

О. Безпалько, Т. Голубенко, Т. Гордєєвої, В. Гринько, Н. Грицькової, Є. Іванченко, С. Желтової, Ю. Клименко, Н. Кожемякіної, Н. Мерзлякової, Л. Меркулової, Е. Нікітіної, Л. Пілецької, Р. Пріми, Н. Сидорової, С. Сисоєвої, Л. Сушенцевої, В. Триндюк, І. Хомюк, І. Шпекторенка, Н. Чернухи, В. Юрченка (Дячок Н., 2019).

Сучасна освіта передбачає неперервність, а отже передбачає зростання особистісного, професійного і наукового потенціалу особистості не в залежності від вікової категорії, а відтак відповідно до потреб особистості і запитам соціуму.

Постійна педагогічна освіта передбачає розвиток і становлення фахівця (учителя) у різні вікові періоди від розквіту й стабілізації життєвих сил та здібностей до періоду старіння організму, коли на перший план висувається завдання компенсації сил і можливостей, що втрачаються.

Основним фактором неперервної освіти є вимога суспільства у постійному розвитку фахівців. Цим визначається впорядкування безлічі освітніх структур — основних і паралельних, базових і додаткових, державних і громадських (суспільних), формальних і неформальних.

Педагогічна освіта втрачає свій вплив на різні верстви населення. Сучасного вчителя вже не приймають як носія знань, культури і цінностей. Наразі праця вчителя є на третьому місці від фізичної праці та інших видів розумової діяльності.

Як подолання даної проблеми урядом України було створено «Концепцію розвитку педагогічної освіти». Метою якої є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, створення умов для залучення до педагогічної діяльності фахівців інших професій та забезпечення умов для становлення і розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного та особистісного розвитку педагогів, які, у тому числі, стануть ключовою умовою впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (Концепція розвитку педагогічної освіти, 2018).

Якість сучасної професійної освіти визначається конкурентоспроможністю вчителя на ринку праці. Сучасного вчителя визначає власний професіоналізм, який залежить від рівня кваліфікації, досвіду педагогічної діяльності, майстерності і наявності професійно значущих якостей, таких як: особиста відповідальність за власний неперервний професійний розвиток, вміння сприймати нове, здатність до особистого, професійного розвитку, інноваційних пошуків і відкриттів. Такий склад якостей забезпечує професійна мобільність.

Дослідження важливості неперервної освіти тривають досить довго. Науковець М. Кларін в своєму науковому доробку, в теорії і практиці

неперервної освіти, акцентує увагу на андрагогії за межами базової освіти: оволодіння й підвищення професійної кваліфікації; перепідготовка у процесі зміни професії; освіта у процесі адаптації до соціальних і виробничих умов, що постійно змінюються; освіта дозвілля тощо (Кларін М., 1996).

Досліджуючи неперервну освіту, варто зазначити, що одним з шляхів вирішення зазначеної проблеми є реформування системи освіти. Вчена А. Нікуліна наголошує на тому, що реформування освіти в Україні має стати основним чинником функціонування та розвитку післядипломної освіти, відкривати для вчителя можливість постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, різної за повнотою, індивідуалізованої за часом, гнучкої за формою та обсягом. Науковець акцентує увагу на тому, що у зв'язку з розробкою й реалізацією чіткої соціальної політики, спрямованої на поліпшення стану на ринку праці, потребують удосконалення системи професійного навчання, перенавчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, надання мобільності трудовим ресурсам. Рішенням даної проблеми, відповідно А. Нікуліної, швидке адаптування системи професійної післядипломної освіти до нових суспільних умов, зробити її релевантною, ефективною та результативною у виконанні таких завдань: забезпечення громадян України можливістю реалізації конституційного права на набуття професійних кваліфікацій відповідності до їх бажань і здібностей, перепідготовку та підвищення кваліфікації; задовольнити поточні й перспективні потреби країни у кваліфікованих та конкурентоспроможних робітниках, службовцях, науковцях; сприяти державній політиці зайнятості населення в умовах нестабільної ринкової економіки (Нікуліна А., 2000).

Професійна мобільність репрезентує вчителю шляхи до безперервного навчання в умовах динамічних змін та здатності адаптуватися до них. Саме сформована професійна мобільність передбачає становлення вчителя як незалежну, сформовану особистість. Професійна мобільність надає прагнення до самовдосконалення й самоосвіти, які є невід'ємними факторами професійного зростання вчителя.

Значимо, що професійна мобільність є постійною та систематичною якістю сучасного вчителя. Вона нерозривно пов'язана з особистісно-професійним зростанням і підвищенням рівня його кваліфікації.

Виокремимо, що питання професійної мобільності як частини неперервної педагогічної освіти, більш детально розглядається у системі сучасної післядипломної освіти. Досить мало програм орієнтованих на формування професійної мобільності вчителів на магістерських програмах та зовсім мала кількість — на першому (бакалаврському) рівні

вищої освіти, а ті, які існують, мають жорсткий відбір при наявності величезної конкуренції.

Виокремимо, шляхи формування професійної мобільності вчителів у розвинених країнах світу свідчать про їх багатовекторність, інтерактивність, спрямованість на підвищення якості та ефективності формування професійної мобільності у сучасних учителів. Професійна мобільність у закладах вищої освіти України здійснюється двома шляхами: переміщення студентства між закладами вищої освіти України (зміна закладу вищої освіти); партнерство закладів вищої освіти у рамках угод чи програм про співпрацю (ERASMUS+) (Дячок Н., 2019).

Як частина неперервної педагогічної освіти професійна мобільність вчителя передбачає певну структуру: особистісний компонент (мотивація на досягнення успіху, готовність до саморозвитку і самореалізації, рівень сформованості індивідуальної мобільності); когнітивний і комунікативний компоненти, які передбачають сформованість системи фахових знань і методик, усвідомлення необхідності власної педагогічної діяльності у кроскультурному суспільстві); діяльнісний компонент (вміння бути мобільним на уроках відповідно до дидактичних задач). Зазначені компоненти взаємопов'язані між собою і доповнюють один одного створюючи цілісну систему формування професійної мобільності учителів.

Професійна мобільність у неперервній педагогічній освіті буде мати показники, такі як: вмотивованість на досягнення успіху, активність вчителя (сформована індивідуальна мобільність); наявність належного рівня самооцінки; готовність до неперервного особистісно-професійного саморозвитку і самореалізації; комунікабельність; вміння налагоджувати партнерські зв'язки і взаєморозуміння з колегами та керівництвом; наявність у майбутніх учителів міжкультурної толерантності; наявність сформованих фахових компетенцій і теоретичних знань; інформативність у діяльності; здібність до аналізу професійної діяльності; наявність організаторських зді-

бностей; виявлення прагнення змінити власну позицію або діяльність (Дячок Н., 2019).

Дослідити сформованість власної професійної мобільності вчитель може на трьох рівнях, таких як: репродуктивний, базовий, продуктивний. Репродуктивний рівень є найнижчим. Даний рівень передбачає, що вчитель не готовий до професійної мобільності; не зацікавлений у розвитку власної педагогічної діяльності; не прагне до змін; відсутня якісна фахова підготовка; відсутня професійна відповідальність. Якщо вчитель володіє репродуктивним рівнем професійної мобільності, то спілкування з колективом відбувається за потреби.

На базовому рівні — вчитель володіє фаховими знаннями, практичними вміннями і навичками; усвідомлює суспільну важливість педагогічної діяльності. Обов'язком для цього рівня є вияв здатності до рефлексії, прагнення використовувати та адаптувати нові професійні методики і технології у власній педагогічній діяльності. Для володаря базового рівня сформованості професійної мобільності характерне активне спілкування з колективом.

Продуктивний рівень сформованості професійної мобільності передбачає те, що вчитель вільно виконує фахові завдання завдяки наявним практичним вмінням і досвіду; має високу сформованість спеціальних умінь, які дозволяють вільно працювати з фаховою документацією; повністю усвідомлює важливість педагогічної діяльності у суспільстві; виявляє здатність до рефлексії; розуміє важливість своїх обов'язків; може вільно вирішувати проблемні ситуації, використовуючи науковотворчий підхід, а також передбачати та змінювати їх; спілкується з колективом в особистісній і професійній сфері; організований (Дячок Н., 2019).

Враховуючи якість фахової підготовки в Україні, виникає проблема розуміння необхідності професійної мобільності сучасним вчителем. На жаль, сформована професійна мобільність стає способом отримувати вищу зарплатню або спосіб мігрувати, а не способом особисто-професійного саморозвитку.

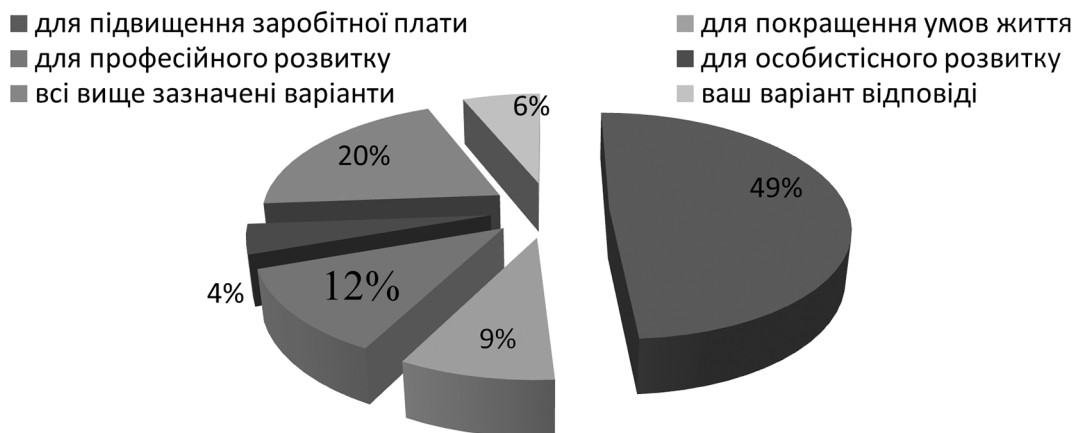

Рис. 1. Значення професійної мобільності

Нами було проведено анкетування серед студентів Київського університету імені Бориса Грінченка, які вже працюють вчителями в школах. Метою даного анкетування стало виявлення значення професійної мобільності у діяльності вчителя, серед запропонованих варіантів відповідей були наступні: для підвищення заробітної плати, для покращення умов життя, для професійного розвитку, для особистісного розвитку, всі вище зазначені варіанти, ваш варіант відповіді. Респонденти обирали, на їхню думку, найважливіші (рис. 1).

За результатами вибору рангові позиції були розподілені наступним чином: для підвищення заробітної плати — 48,9%, для покращення умов життя — 8,7 %, для професійного розвитку — 12 %, для особистісного розвитку — 4,2 %, всі вище зазначені варіанти — 20 %, ваш варіант відповіді — 6,2 %.

Щодо виявлення необхідності професійної мобільності у діяльності вчителя, запропоновані варіанти були ранжовані так: погодилися з думкою — 32,8 %, заперечили цю думку — 67,2 %. Результати опитування представлені на рис. 2.

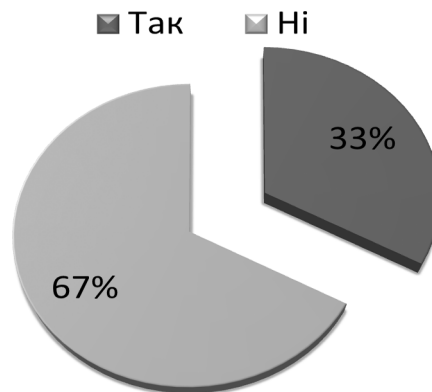

Рис. 2. Необхідність професійної мобільності у діяльності вчителя

Аналіз результатів анкетування надав можливість здійснити попереднє узагальнення: зміст досліджуваного феномену не надто зрозумілий вчителям, тому у них виникали сумніви щодо доцільності і бажання оволодіти професійною мобільністю, використовуючи різноманітні ресурси.

Висновок. Враховуючи вищезазначене, можемо зробити висновок про те, що сформована професійна мобільність є невід'ємною частиною неперервної педагогічної освіти. Професійна мобільність як частина неперервної педагогічної освіти реалізує ряд завдань, таких як: соціокультурне, загальноосвітнє і економічне.

Соціокультурне завдання передбачає задоволення і розвиток внутрішніх потреб особистості, створення умов для її постійного творчого зростання. Загальноосвітнім завданням розв'язується проблема освіти особистості та гнучка професійна підготовка (перепідготовка або підвищення кваліфікації) з метою оновлення професійного досвіду чи здобуття іншої спеціальності в умовах постійних змін у суспільстві. Вирішення економічного завдання презентує нам фінансово задоволеного вчителя серед конкурентоспроможних фахівців, підготовлених до впровадження новітніх технологій, техніки.

ДЖЕРЕЛА

1. Дячок Н.В. Формування професійної мобільності майбутніх учителів іноземних мов в освітньому середовищі університету [Текст]: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ. 2019. 268 с.
2. Кларин М.В. Личностная ориентация в непрерывном образовании. *Педагогика*. 1996. № 2. С. 15.
3. Нікуліна А. Безперервна післядипломна освіта інженерно-педагогічних працівників України [Текст] / А. С. Нікуліна [та ін.] ; АПН України, Донець. ін-т післядиплом. освіти інж.-пед. працівників. Донецьк: [б.в.], 2000. 212 с. ISBN 966-7308-84-7
4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [Електронний ресурс]. *Законодавство України*. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/103/98-%D0%B2%D1%80>
6. Концепція розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс]. *Міністерство освіти і науки України*. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

REFERENCES

1. Diachok, N.V. (2019). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov v osvitnomu seredovyshchi universytetu [Formation of professional mobility of future foreign language teachers in the educational environment of the university] [Tekst] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / DiachokNadiiaValentynivna ; Kyiv. un-tim. Borysa Hrinchenka. Kyiv, 2019, 268 s. (in Ukrainian)
2. Klaryn, M.V. (1996). Lychnostnaia oryentatsyia v nepreryvnom obrazovanii [Personal orientation in continuing education]. *Pedahohyka*. № 2. S. 15. (in Russian)
3. Nikulina, A. (2000). Bezperervna pisliadyplomna osvita inzhenerno-pedahohichnykh pratsivnykiv Ukrainy [Continuing postgraduate education of engineering and pedagogical workers of Ukraine] [Tekst] / A.S. Nikulina [tain.]; APNUkrainy, Donets. in-tpisliadyplom. osvityinzh.-ped. pratsivnykiv. Donetsk: [b.v.], 2000. 212 s. — ISBN 966-7308-84-7 (in Ukrainian)
4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»] [Elektronnyi resurs]. *Zakonodavstvo Ukrainy*. — Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian)
5. Zakon Ukrainy «Pro profesiinu (profesiino-tekhnicnu) osvitu» [Law of Ukraine «On Vocational Education»] [Elektronnyi resurs]. *Zakonodavstvo Ukrainy*. — Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/103/98-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian)
6. Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity [The concept of development of pedagogical education] [Elektronnyi resurs]. *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy*. — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedahoghichnoyi-osviti> (in Ukrainian)

Дячок Н.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ НЕПРЕРЫВНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрыты сущностные характеристики профессиональной мобильности как показателя непрерывного педагогического образования. Представлена структура профессиональной мобильности учителя, которая состоит из четырех компонентов: личностный, когнитивный, коммуникативный и деятельностный. На основе компонентов и показателей выделены уровни профессиональной мобильности учителя: репродуктивный, базовый, продуктивный. Раскрыта роль непрерывного педагогического образования в развитии и становлении личности как профессионала. Выделено, что качество современного профессионального образования определяется конкурентоспособностью специалиста на рынке труда. Представлены данные анкетирования и их статистическая обработка.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, образование, профессиональное образование, непрерывное образование, педагогическое образование, непрерывная педагогическое образование.

Diachok N.

*PhD in Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Theory and History of Pedagogy,
Pedagogical Institute, Borys Grinchenko Kyiv University*

PROFESSIONAL MOBILITY AS AN INDICATOR OF CONTINUOUS PEDAGOGICAL EDUCATION

The article deals with the continuous pedagogical education which provides to the teacher understanding of own place in multinational society cause of fast adaptation in it. The professional mobility which gives to the modern teacher an opportunity to adapt changes and to flexibly reconstruct the direction and content of own professional and pedagogical activity is one of indicators of continuous pedagogical education. Continuous pedagogical education provides constant development, independent increase educational and cultural levels (independent introductions of competences, necessity for professional activity) both adaptations in multinational and polycultural the environment. The analysis of scientific literature is presented. It is noted that professional mobility of specialists is studied by different sciences, such as: sociology (T. Zaslavskaya, S. Lipset, P. Sorokin and others); economics (P. Blau, N. Nichkalo, O. Simonchuk, O. Filatov, D. Chernylevsky); psychology (I. Martyniuk, L. Mitina, V. Osovsky); pedagogy (N. Kovalisko, B. Likhachev, P. Novikov, L. Ponomaryov, etc.). This allows us to argue that the concept of "professional mobility" is interdisciplinary. The structure of the teacher's professional mobility is presented, which consists of four components: personal, cognitive, communicative and activity. On the basis of components and indicators the levels of professional mobility of the teacher are distinguished: reproductive, basic, productive. A role of continuous pedagogical education in formation and development of personality is educed. The continuous pedagogical education provides development and formation of the expert (teacher) in the different age periods from blossoming and stabilization of vital forces and abilities to the periods aging

of an organism when the problem of compensation of forces and opportunities is put in the forefront that are lost. It is pointed out that the quality of modern professional education is determined by the competitiveness of the specialist in the labor market. The questionnaire and its statistical processing are presented. The analysis of the questionnaire results made it possible to make a generalization: the content of the phenomenon under study is not very clear to teachers, so they have doubts about the expediency and desire to master professional mobility, using various resources.

Key words: *mobility, professional (vocational) mobility, education, professional (vocational) education, continuous education, pedagogical education, continuous pedagogical education*

Стаття надійшла до редакції 02.04.2020

Прийнято до друку 05.04.2020